

ПРАВОВА ОЦІНКА ТА НАСЛІДКИ НАМАГАНЬ ВИРІШЕННЯ «УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ» У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

LEGAL ASSESSMENT AND CONSEQUENCES OF ATTEMPTS TO RESOLVE THE “UKRAINIAN ISSUE” IN THE SECOND POLISH REPUBLIC

Курінний С.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

Найбільш резонансними заходами щодо українського населення тодішньої Польщі можна вважати: «пацифікацію» – каральну акцію у Східній Галичині на початку 30-х років минулого століття; «ревідикацію» (з польської – «повернення майна») – руйнування та сплюндрування православних церков передусім на Холмщині, Південному Підляшші та Волині під приводом примусового навернення православних Польщі до римо-католицької віри; програму «осадництва» – переселення поляків (насамперед колишніх військових) на землі Волині та Східної Галичини, що супроводжувалося відбиранням землі у місцевих українців та дискримінаційним її розподілом на користь польських колоністів. Визначаючи основні характеристики предмета даної роботи необхідно враховувати наступні важливі аспекти: зверхнє та зневажливе ставлення, насамперед, польського істеблішменту до українства та тих головних ознак, які визначають це поняття (це було притаманним як для 1 РП (Речі Посполитої) і 2 РП, та залишається актуальним для окремих представників національної еліти 3 РП); доволі обмежене та далеке від повного уявлення про такі засадничі поняття як демократія, права людини, толерантність тощо, що було характерним для державних керівників та їх народів у міжвоєнні часи минулого століття; до кінця неусвідомлене своїми небезпечними наслідками захоплення верхівкою окремих країн авторитаризмом та тоталітаризмом (прояви якого демонструвала й 2 РП, насамперед стосовно Чехословаччини у жовтні 1938 р.); перебування у складі свого неприхованого ворогу СРСР квазі-державного утворення – УРСР, що об'єктивно підштовхувало 2 РП у будь-який спосіб, максимально знівелювати фактор існування фактично розділеної української нації; функціональна безсилість Ліги Націй, яка періодично доводила свою неспроможність у вирішенні міжнаціональних конфліктів. З правової точки зору, спроби вирішення «українського питання» у 2 РП відзначалися своєю чітко вираженою асиміляційною сутністю, а окремі їх складові (насамперед ті, що характеризувалися протиправними цілями та насильницькими діями), мали ознаки – етноциду.

Ключові слова: Західна Україна, республіка Польща, національна політика, пацифікація, осадництво, асиміляція, етноцид.

The most resonant measures against the Ukrainian population of Poland at that time were: “pacification” – a punitive action in Eastern Galicia in the early 30s of the last century; «revindication» (Polish for «return of property») – the destruction and desecration of Orthodox churches, primarily in the Kholm region, Southern Podlasie and Volyn, under the pretext of forced conversion of the Orthodox in Poland to the Roman Catholic faith; the program of “siege” – the resettlement of Poles (primarily former military) to the lands of Volhynia and Eastern Galicia, which was accompanied by the confiscation of land from local Ukrainians and its discriminatory distribution in favor of Polish colonists. In defining the main characteristics of the subject of this paper, the following important aspects should be taken into account: the arrogant and dismissive attitude of the Polish establishment, first of all, to Ukrainians and the main features that define this concept (this was characteristic of both the 1st RP (Rzeczpospolita) and the 2nd RP, and remains relevant for some representatives of the national elite of the 3rd RP) a rather limited and far from complete understanding of such fundamental concepts as democracy, human rights, tolerance, etc., which was characteristic of state leaders and their peoples in the interwar period of the last century; not fully aware of the dangerous consequences of the authoritarianism and totalitarianism of the top leaders of individual countries (which was also demonstrated by the 2nd Republic, especially in relation to Czechoslovakia in October 1938); being a part of the quasi-state formation – the Ukrainian SSR, which objectively pushed the 2nd Republic to minimize the existence of the actually divided Ukrainian nation by any means possible; functional impotence of the League of Nations, which periodically proved its inability to resolve interethnic conflicts. From the legal point of view, attempts to resolve the «Ukrainian issue» in the 2nd Republic were characterized by their clearly expressed assimilationist nature, and some of their components (primarily those characterized by illegal goals and violent actions) had signs of ethnocide.

Key words: Western Ukraine, the Republic of Poland, national policy, pacification, sedition, assimilation, ethnocide.

Вступ. Як відомо історія відносин між двома сусідськими народами – українським та польським налічує не одне століття, але її важко назвати ідеальною, зважаючи на кількість обопільно пролитої крові за результатами численних протистоянь та воєн, починаючи з XVI (утворення у 1569 року Першої Речі Посполитої) та завершуючи минулим сторіччям.

Головною особливістю конфронтацій між нашими націями є те, що вони відбувалися здебільшого за схемою «метрополія – поневолена територія», у якій у ролі відповідної території завжди були етнічні українські землі. Однак, такий стан речей спостерігався не увесь час, а з перервою понад 120 років, коли окремі регіони Речі Посполитої після її поділу у 1772, 1793 та 1795 роках опинились у складі Габсбурзької, Російської імперій та Пруського королівства.

За підсумками Першої світової війни та протистояння з військами ЗУНР, Польща (Друга Річ Посполита) 11 листопада 1918 року відродила свою незалежність, яка була втрачена майже через 21 рік у вересні 1939 року за результатами агресії нацистської Німеччини та СРСР.

Підходи щодо визначення політичного режиму Другої польської республіки (далі 2 РП) мають протилежні оцінки.

У публіцистиці нерідко прослідковується ностальгія за «цивілізаційним європейським світом», що створила польська влада після Першої світової і котрій знищила радянська в 1939–1941 роках. Серед науковців (насамперед українських) часто можна почути думки, що характер польського режиму не був демократичний. Головні його ознаки – авторитаризм з окупаційними особливостями управління [1].

Для того щоб виробити власну думку відносно наведеної проблематики, слід звернутися до загальної характеристики окремих конституційних положень, що мали б діяти у 2 РП та практики їх виконання у зацікавлених для нас аспектах.

Так, перша Конституція 2 РП, ухвалена установчим сеймом 17 березня 1921 року гарантувала громадянам республіки демократичні права й свободи. Обов'язками громадян проголошувалися: вірність державі, виконання її законів, військова служба та сплата податків. Конституція надавала самоврядні права мешканцям гмін (територіальних громад), повітів і воєводств.

Щодо умов існування релігійних конфесій у Конституції 1921 року зазначалося: «римо-католицька церква посідає в державі провідне місце серед рівноправних церков».

Статті 109 і 110 Конституції визначали права національних меншин: вони визнавалися рівними з поляками та отримували право мати власні національні заклади освіти, виховання, культури, створювати громадські добротинні й релігійні об'єднання, у рамках яких вільно могли використовувати рідну мову.

За оцінками провідних європейських політиків, Конституція Другої Речіпосполитої Польської 1921 належала до найдемократичніших у Європі. Але на практиці небагато з її демократичних положень було втілено в життя.

Демократичні засади Конституції 1921 року не завадили силовому усуненню політичних опонентів, ув'язненню їх у Брестський фортеці, виникненню концтаборів для політичних в'язнів, таких, як Береза Картузька.

Щодо національних меншин, які становили майже 40% населення країни, то їхні права, визначені Конституцією 1921 року, також постійно порушувалися, цілеспрямовано провадилася репресивна політика пацифікації українського населення Галичини 1930 року. Унаслідок її провадження розвинувся український націоналістичний рух (Українська військова організація, Організація українських націоналістів) та постійно загострювався українсько-польський внутрішній конфлікт.

Друга Конституція 2 РР від 23 квітня 1935 року відкидала ліберально-демократичний лад, замінювала його на авторитарний, встановлювала більш жорстку президентську форму правління.

Статті Конституції 1921 року, що стосувалися демократичних свобод, переходили до Конституції 1935 року, але громадянські права обмежувалися, обов'язком громадян ставало бути лояльними до держави та діяти для «загального добра».

Статті 109 і 110 Конституції 1921 року щодо захисту прав національних меншин перейшли в повному обсязі до Конституції 1935 року.

Наприкінці травня 1935 року, під впливом репресій та голодомору в радянській Україні, правлячі пропілсудські еліти уклали з представниками Українського національно-демократичного об'єднання усну угоду про нормалізацію українсько-польських взаємин. Унаслідок домовленостей у парламентських виборах 1935 року взяло участь 50% українського населення Польщі, українські депутати отримали 14 мандатів у сеймі і 4 в сенаті, але українське питання до початку Другої світової війни вирішене не було.

Стосовно єврейського населення 2 РР, то загострення польсько-єврейського внутрішнього конфлікту, розгул антисемітизму призвели до масового виїзду 160 тис. осіб єврейської національності у 1937 році до Палестини.

Нова Конституція 2 РР віддзеркалювала загальні зміни в європейських країнах другої половини 1930-х років, тобто перехід низки країн Європи до тоталітарних режимів [2].

Оцінюючи польсько-українські відносини відомий польський історик і політолог Юзеф Левандовський стверджує, що національна політика 2 РР належить до тих сторінок історії, які найважче захищати. З подібною оцінкою погоджуються інші польські вчені.

Для національної політики польської держави щодо українців у міжвоєнний період характерні круті зигзаги і вагання, половинчасті рішення і несправедливі, алогічні дискримінаційні заходи. Польща, яка сама довгий час була в неволі, відродившись, відмовила українцям у їхніх правах [3, с. 11–12].

За останні 10–12 років, польською владою відносно України активно та дуже наполегливо піднімається питання Волинської трагедії 1942–1944 років, а з 2016 року Польща на державному рівні почала називати події на Волині «геноцидом, вчиненим українськими націоналістами» та щороку вшановує жертв трагедії 11 липня. У 2018 році у Польщі запровадили кримінальну відпові-

дальність за заперечення «злочинів українських націоналістів». Тобто керівництво даної держави сформулювало та надало правову оцінку вбивствам поляків у часи Другої світової війни на Волині. Нажаль, цього не можна сказати відносно представників нашої держави щодо кваліфікації аналогічних злочинів Армії Крайової та інших польських формувань у ті самі часи і на тій же волинській землі стосовно українців. Також, відсутня офіційна позиція та правова оцінка від української влади колоніальної політики відносно українського населення 2 РР у так званій міжвоєнний період та соціалістичною Польщею у поствоєнний час (насамперед це акція Вісла).

Тому є нагальна потреба розпочати комплекс наукових досліджень присвячених формуванню правової оцінки подій українсько-польської минувшини 20–40 років ХХ сторіччя, першим кроком з яких має стати визначення правової оцінки та наслідків спроб вирішення «українського питання» у 2 РР, з'ясування основних аспектів яких визначає мету даної роботи.

На початку викладення основного матеріалу, слід відмітити, що найбільш резонансними заходами щодо українського населення тодішньої Польщі можна вважати: «пацифікацію» – каральну акцію у Східній Галичині на початку 30-х років минулого століття; «ревіндикацію» (з польської – «повернення майна») – руйнування та сплюндрування православних церков передусім на Холмщині, Південному Підляшші та Волині під приводом примусового навернення православних Польщі до римо-католицької віри; програму «осадництва» – переселення поляків (насамперед колишніх військових) на землі Волині та Східної Галичини, що супроводжувався відбиранням землі у місцевих українців та дискримінаційним її розподілом на користь польських колоністів.

Переходячи до більш докладного висвітлення наведених характерних антиукраїнських заходів 2 РР, необхідно згадати, що після радянсько-польської війни в 1921 році Ліга Націй, слідуючи пунктам прем'єр-міністра Великобританії Девіда Лойд-Джорджа, погодилася визначити міжнародно-правовий статус Галичини в 1922 році. Мова йшла про проведення референдуму в регіоні з питання його статусу та надати політичну автономію краю в складі Польщі. Проте в 1923 році Рада послів затвердила східний кордон Польщі без референдуму з пропозицією польському уряду надати автономію краю, що останній відкинув. На базі цих земель було створено Львівське воєводство.

Попри те, що статус Галичини у складі Польщі до 1923 року не був визначений, а сам край перебував під протекторатом Ліги Націй, польська влада почувала себе тут господарем. Інкорпораційні процеси відбувалися по наростаючій та супроводжувалися утисками у всіх сферах діяльності. Паралельно аналогічні процеси відбувалися й на Волині, котра входила до складу Польщі згідно з положеннями Ризького мирного договору від 1921 року, тут було утворене Волинське воєводство із центром у м. Луцьку.

У Галичині 1918 року було ліквідовано політичну автономію краю – крайовий сейм та крайовий виділ (місцевий бюджет) були скасовані. У сфері освіти від 16 серпня 1919 року було заборонено навчатися в університетах Львова українській молоді, яка не прийняла польського громадянства та не відбула військової служби в польському війську. У 1920 році польською владою було проведено нелегітимний перепис населення Західної України з метою призову українців у 1921 році до військової служби. У березні 1920 року в офіційному діловодстві було запроваджено термін «Малопольська Виходня», таким чином заборонивши вживання назви Західна Україна. Також замість етноніму «українець» увели стародавнє визначення «русін», «рускі» та «русінські». На Волині штучно використовували етноніми «волиняк» чи «поліщук» [1].

За часів вже згаданого міжвоєнн (20–30 роки минулого століття), для вирішення українського питання в польському політичному таборі було утворено два основних напрямки, які репрезентували націонал-демократи (ендеки) і пілсудчики. Їхні підходи у цьому дещо різнилися. Ендеки прагнули створити однонаціональну польську державу шляхом примусової асиміляції неполяків. В зв'язку з цим ними використовувались різні методи, не виключались навіть насильницькі. Польські націонал-демократи фальсифікували історичне минуле західноукраїнських земель, дані про їх національний склад. Намагаючись втримати й розширити «польський стан» посідання на східних кресах», вони надіялися досить швидко інкорпорувати Західну Україну в склад польської держави. Представники цього напрямку не враховували того, що навіть короткотривале існування української держави доводило можливість її існування в майбутньому.

Другий напрямок представляли пілсудчики. Вони розуміли необхідність вирішення української проблеми, з якою пов'язували, і не безпідставно, подальшу долю польської держави. А тому, не полишаючи головної мети колонізації українців – в національній політиці вони використовували більш гнучку тактику. Досить яскраво це проявилось у так званій «волинській політиці» воєводи Генрика Юзевського.

Неоднорідним застала Польша і західноукраїнське суспільство, яке різнилося рівнем національної свідомості, культурним розвитком, релігійною приналежністю. Зумовили це історичні чинники. Як відомо, галичани, проживаючи під владою конституційної Австро-Угорської Імперії, набули певного досвіду політичної і економічної самоорганізації.

Українці, які проживали в межах абсолютистської царської Росії такого досвіду не мали. До Першої світової війни національний рух на Волині, Поліссі, Холмщині, Підляшші не набрав ще жодних організаційних форм. Рівень національної свідомості українців, які проживали на цих землях був значно нижчим, ніж у галичан.

Різнилися західні українці і релігійними віруваннями. Майже всі «російські» українці належали до Православної церкви, яка в значній мірі ще в царські часи долучилася до їх русифікації. Греко-Католицька церква, яка діяла на Галичині, стала українською національною церквою і підтримувала національні традиції.

Польсько-українські взаємини протягом усього міжвоєнного двадцятиліття були напруженими, а в окремі роки (перша пол. 20-х, початок і друга пол. 30-х років), вони досягли особливої гостроти.

Українці зазнавали дискримінації при прийомі на роботу. Вони не допускались в органи державного управління, в установи зв'язку, на залізницю.

До національного гніту долучився ще й гніт соціально-економічний, здійснюючи колонізаторську політику, польський уряд насаджував в Західній Україні осадників, щедро обдаровуючи їх найкращими землями. За рахунок осадництва польські власті намагалися, по-перше, змінити на свою користь національний склад населення краю, а по-друге, розраховували, що осадники стануть міцною опорою в боротьбі з революційним і національно-визвольним рухами і таким чином зміцнять «польський стан посідання».

В умовах економічної кризи, починаючи з середини липня 1930 року по селах Галичини пройшла хвиля пожеж у господарствах польських поміщиків, генералів, осадників. Справа набирала політичного характеру. З польської сторони почулися заклики до фронтального наступу на українське громадянство, а націоналістично настроєні сили вимагали від уряду крайніх заходів на «кресах». Зважаючи на складність внутріполітичної ситуації в Польщі, уряд пілсудчиків розпочав брутальну акцію по умиротворенню українських селян, яка увійшла в історію під

назвою «пацифікація». Справа набрала міжнародного розголосу [3, с. 12–14].

Про здійснення пацифікації, український дослідник Іван Гоменюк, наголошував, що не кожна окупаційна армія поводитися так, як відбувалося під час пацифікації. До задалегідь визначених населених пунктів – поляки називають приблизно 450 сіл, хоча були й ексцеси в містечках, українські джерела – навіть до 750, це приблизно третина населених пунктів регіону – заходили спеціальні поліцейські частини, долучалися військові частини, насамперед кавалерія.

Село оточували, за задалегідь визначеними списками арештовували українських активістів. Арештовували незаконно, без відповідного рішення суду чи слідства, просто по списках. Людей били кийками, є свідчення про кількості ударів на одну людину, били жінок і неповнолітніх. Проводили обшуки, знову ж таки незаконні, без дотримання правової процедури. Офіційно вважалося, що шукають зброю, але обшуки полягали в тому, що знищували помешкання українців. Знищували стріхи, вибивали вікна, ламали підлогу, стіни, знищували українські національні символи – книжки і портрети Шевченка.

Поширеною практикою було висипати збіжжя на землю, поливати рідинами. В українських кооперативах виливали молоко, сметану на землю, змішували з газом. Треба розуміти, що це вже вересень-жовтень-листопад – тобто перед зимою десятки тисяч людей опинилися з поланими хатами, вибитими вікнами і дверми.

Знищувалися читальні й бібліотеки, просвіти культурницького товариства. Плюс, офіційно накладалася контрибуція на село продуктами і сіном. Це було поєднання грабунку зі знищенням матеріальної та культурної основи життя українців. Не уникали погромів навіть маєтностей Української греко-католицької церкви, легальних організацій, українські навчальні установи.

Зрештою, в рамках пацифікації, за польськими джерелами, загинуло 4 українці, а українці нарахували до 35 загиблих, не говорячи про сотні побитих.

Навіть якщо взяти польську версію про те, що українці вчинили близько 200 підпалів, то пацифікація – поза межами закону, з масовим побиттям, пограбунком, випадками вбивств та звалтувань – була неспівмірною. Якщо за польських обрахунком пацифікували 450 населених пунктів, то це більше ніж у два рази, ніж акцій саботажу [4].

У 1931 році, за розпорядженням Ради Міністрів були створені та діяли на всій території Польської держави надзвичайні суди. Це було викликано діяльністю польського репресивного апарату в Західній Україні, який жорстко розправлявся з будь-якими виступами народних мас за соціальне і національне визволення.

У 1932 році надзвичайні суди розглянули справи 244 осіб, з них: 204 були засуджені, одна – виправдана, справи на 39 осіб передали у звичайний суд; 127 осіб засуджено до страти, 77 ув'язнено. Серед засуджених на смертну кару 59% від загальної кількості припадало на Східну Галичину. Якщо в центральних і західних воєводствах Другої Речі Посполитої (18 млн. населення) за 1931–1939 роки було виконано 80 смертних вироків, то в південних і східних воєводствах (12 млн. населення) за той самий час – 184 смертні вироків, тобто пропорційно до населення в останніх воєводствах таких вироків виконано в чотири рази більше [5, с. 7–8].

Не менш красномовною акцією, що характеризує сутність колоніальної політики 2 РП стосовно українців є вже згадувана вище Ревіндикація, яка тривала перманентно у кілька етапів у 20-х та 30-х роках, як на території Волинського воєводства, а також на Холмщині та Південному Підляшші. У двох останніх регіонах запланована у рамках колонізаційно-ревіндикаційних дій акція руйнування православних церков була завершена 16 липня 1938 року. Під час її двомісячного проведення знищено, за даними

Люблинського воєвідського уряду – 91 церкву, 10 каплиць, 26 домів молитви, тобто загалом 127 храмів. Крім цього, 3 церкви передано Католицькій Церкві (одна церква мала бути передана пізніше), а 4 храми залишили в якості моргів [6, с. 61].

Оцінюючи цю ревіндикаційно-полонізаційну акцію властей II Речі Посполитої, зазначимо, що вона не принесла їй ініціаторам очікуваних результатів. Зробила натомість величезний вплив на зростання антипольських настроїв місцевого українського населення, позаяк в локальній суспільності, де понад 50 відсотків людності було неписьменними, роль Церкви важко переоцінити [7, с. 263].

Відбувалися асиміляційні процеси осадництва. У Західну Україну спрямовували сім'ї польських військових, переважно ветеранів польсько-української війни 1918–1919 років, де їм надавалися землі для створення колоній з усіма соціальними вигодами. Така політика породжувала яскраву соціальну нерівність та корупцію, оскільки українці на своїх етнічних землях опинилися в пригніченому становищі. На 1938 рік існувало 35 тис. господарств осадників (найбільше на Тернопільщині та Волині), яким належало 12% усіх земельних угідь.

Протягом 1919–1939 років на Волині було розparcelьовано 80 тис. га орної землі, з якої лише ¼ надана українцям, решта – польським колоністам. Загалом на території Західної України було розселено близько 300 тис. польських осадників [1].

Після смерті Юзефа Пілсудського у травні 1935 року, в політичному житті Польщі все більшу роль почали відігравати військові, які дотримувались програми цілковитої полонізації і окатоличення «східних кресів».

Ситуацію ускладнював відомий антиукраїнськими акціями Корпус охорони прикордоння (КОП). Восени 1937 року копівці розпочали кампанію насильницького перехрещування православних у католики, так званий «конверсійний рух». Здійснювалося це дуже брутальними репресивними методами. Зокрема, українців потрясли ганебні події у селі Гриньки Кременецького повіту. Підступним шляхом копівці примусили майже всіх жителів цього села перейти на католицизм.

Призначений у квітні 1938 року новий і останній волинський воєвода Александер Гавке-Новак, за ініціативою якого була розроблена і в лютому 1939 року затверджена Міністерством внутрішніх справ нова «політична програма державної політики Польщі на Волині». Вона спрямовувалася на подальшу полонізацію і колонізацію краю. Ця «політична програма» була таємною і до ознайомлення з нею допускалися лише поляки – працівники державної адміністрації, політичні діячі, керівники польських громадських організацій, посли й сенатори [3, с. 25–27].

Особливо хотілося б наголосити на запланованому у ті часи переселенні українців зі Східної Галичини й Західної Волині. З одного боку, це була так звана заморська еміграція, а з другого – внутрішня міграція. Українців закликали залишати рідні землі та направлятися до Південної Америки. Українських учителів і службовців задля їх асиміляції планувалося переселяти в етнічні польські землі, тобто в центральні й західні воєводства Польщі. У результаті реалізації цих акцій західноукраїнські землі повинні були стати територією з польською етнічною перевагою [8, с. 92].

Напередодні Другої світової війни політична ситуація на Волині, польсько-українські взаємини вкрай загострилися. Відносини між польськими властями і українцями були досить складні. Це були відносини підкорювача і підкореного, а в такому випадку польська адміністрація виступила як дестабілізуючий фактор. Українці Волині опинилися в становищі завойованого народу і боролися

або за свою рівноправність з поляками, або й повноправність території, на якій вони проживали. [3, с. 25–28].

Визначаючи основні характеристики предмета даної роботи, необхідно враховувати наступні важливі аспекти: зверхнє та зневажливе ставлення насамперед польського істеблішменту до українства та тих головних ознак, які визначають це поняття (це було притаманним як для I РП і 2 РП, та залишається актуальним для окремих представників національної еліти 3 РП); доволі обмежене та далеке від повного уявлення про такі засадничі поняття як демократія, права людини, толерантність та ін., що було характерне для державних керманічів та їх народів у міжвоєнні часи минулого століття; до кінця неусвідомлене своїми небезпечними наслідками, захоплення верхівкою окремих країн авторитаризмом та тоталітаризмом (прояви якого демонструвала й 2 РП, коли завдяки Третьому рейху, який у період 1–10 жовтня 1938 року анексував Судети, вона 2 жовтня 1938 року окупувала район Тешин-Фріштат-Богумін Чехословаччини); перебування у складі свого неприхованого ворога СРСР, квазі-державного утворення – УРСР, що об'єктивно підштовхувало 2 РП у будь-який спосіб, максимально знівелювати фактор існування фактично розділеної української нації; функціональна безсилість Ліги Націй, яка періодично доводила свою неспроможність у вирішенні міжнародних конфліктів.

Отже, визначаючи політику 2 РП відносно української меншини, слід зазначити, що її зміст у значній мірі відповідає діям окупаційної влади, зокрема: встановлення контролю над територією шляхом військової інтервенції; проведення політики (у сферах політичного, економічного, культурного життя) на захоплених землях в інтересах окупаційної влади; придушення національних виступів місцевого населення на окупованій території силовими методами; цілеспрямована політика національної асиміляції; обмеження доступу мешканців окупованої території до вищих державних посад; притягнення місцевого населення до служби у збройних силах держави окупанта [1].

Для об'єктивності, необхідно зауважити, що така дія як депортація місцевого населення з території його проживання, відбувалося вже у повоєнний період (1945–1948 роках) за часів комуністичного режиму Польщі.

Згадувана політика мала дискримінаційний характер, з явним ущемленням прав і свобод українців – громадян 2 РП, яке можна було спостерігати майже в усіх сферах соціального життя. Найбільш красномовний приклад стосується освіти – коли за звітном тодішнього воєводи у 1932–1933 навчальному році на Волині залишилось, лише 4 українські школи, в той же той же час волинські чехи мали 13 своїх національних шкіл, росіяни – 5, євреї – 57, а німці – аж 66 [3, с. 20–21], а до вересня 1939 року серед майже 50 тисяч студентів, які навчалися у ВНЗ Польщі, українці (16% населення 2 РП) становили лише 3% [9, с. 382].

На підставі викладеного, можна констатувати, що з правової точки зору намагання вирішити «українського питання» у 2 РП, відзначалися своєю чітко вираженою асиміляційною сутністю, а окремі їх складові (насамперед ті, що характеризувалися протиправними цілями та насильницькими діями), мали ознаки – етноциду, різновиду етнонаціональної політики спрямованої на знищення ідентичності й культури конкретного народу.

Результатом такої недалекогоглядної національної політики міжвоєнної Польщі стало – ще більше посилення обоюдної ворожнечі між польським та українським населенням на території Західної України (насамперед на Волині та Східній Галичині), який в умовах Другої світової війни та «вчасного» підбурювання з боку окупаційних гітлерівських військових структур, вистачало навіть невеликої провокаційної іскри, щоб перетворитися у велике вогнище міжнародної трагедії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігор Дерев'яний. Польська окупація Західної України в 1918-1939 роках. Як це було. Історична правда. 3 лютого 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/4d4b20cabaaa8/> (дата звернення: 25.10.2024).
2. Таїсія Зарецька. Конституції Другої Речі Посполитої Польської 1921 та 1935. Енциклопедія історія України. Т. 5. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Konstitutsii_Druhoi_Rechi_Pospolito%D1%97 (дата звернення 25.10.2024).
3. Микола Кучерепа. Національна політика Другої Речі Посполитої щодо українців (1919-1939 рр.). Україна – Польща: важкі питання. Т. 1/2. Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках». Варшава. 22-24 травня 1997. Варшава. Тирса. 1998. 245 с.
4. Дмитро Шурхало. 90 років пацифікації: польська влада змушувала українців «правильно голосувати». URL: Радіо Свобода. 20 вересня 2020. <https://www.radiosvoboda.org/a/30848636.html> (дата звернення 26.10.2024).
5. Олійник Ю. Становлення та розвиток судової системи Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.) *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (16). 2018 р. С. 5-12.
6. Григорій Купріянович. Акція руйнування православних церков на Холмщині та Південному Підляшші. Видавці: Люблинсько-Холмська православна єпархія, Українське Товариство в Люблині. Холм. 2008. 120 с.
7. Богдан Гудь. Політика «ревідикації» на Холмщині і Волині 1937–1938 рр. та її наслідки для українсько-польських стосунків. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. № 21. 2012. С. 256-266.
8. Володимир Комар. Українське питання в національній політиці міжвоєнної Польщі. «Волинь-43:» міфи і реальність : 3б. наук. праць / упоряд. Кучерепа М. М., Шваб А. Г. – Луцьк , 2019 – С. 83-92.
9. В.М. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. К. : МАУП, 2007. 552 с.